

Isti H. Fries ima i zadnji prilog: „Vjeroispovijesti i ekumenizam“. Opisuje historijat uzajamnih odnosa te metodu raspravljanja i susreta. Nakon Drugoga vatikanskog sabora metoda je: dijalog. Autor zatim opisuje glavne teme današnjeg dijaloga.

Svezak 30: sadrži stvarno i imensko kazalo ovih 29 svezaka. Izradio ga je veoma potanko i pregledno Karin Schunk. Ovdje pripominjemo da i svaki prilog ili članak ima na početku, uz malo pregledno kazalo, također i natuknice srodnih tema. Time je orijentacija veoma olakšana te djelo može doista poslužiti kao priručnik.

Ovakvo obilje materijala nemoguće je prikazati u pojedinostima. Oni koji nabave cijelo djelo, a to se u našim prilikama preporuča barem knjižnicama, posjedovat će doista „enciklopedijsku biblioteku“ o „kršćanskoj vjeri u modernom društvu“.

Na kraju pripominjemo da je najavljeno i objavljivanje dodatnih sedam svezaka izvora. To će biti zbirke tekstova u vezi s glavnim područjima čovjekova života. One će pružiti novijesnu dimenziju, konkretnost i životnu blizinu već objavljenim svescima.

Marijan VALKOVIĆ

D.P. SECCOMBE: POSSESSIONS AND THE POOR IN LUKE-ACTS, Linz, Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt 1982, 298 str.

Ovo je disertacija izrađena na univerzitetu Cambridge pod vodstvom C.F.D. Moulea i J.P.M. Sweeta i prihvaćena god. 1978. Istražuje pojam siromaha u trećem evanđelju te učenički stav prema materijalnom bogatstvu u okviru Lukine teologije. U prvom poglavlju donosi pregled novijeg istraživanja o tome (H. J. Degenhardt — 1965; J. Dupont — 1973; W. Schmithals — 1975; L.T. Johnson — 1977) i ustanovljuje da ovi egzegeti nisu dovoljno pazili na cjelovitu Lukinu teologiju pri obradi vanjue uloge siromaha i bogataša u trećem evanđelju i Djelima apostolskim.

„Siromasi i spasenje Izraela“ naslov je drugog poglavlja (23–96) u kojem najprije na Izajjinim i psalamskim tekstovima pokazuje da anawim u SZ nisu prvenstveno socijalni

siromasi nego pobožni Izraelci koji ispovijedaju potrebu spasenja što ga Jahve nudi i garantira. Osobito u Deuteroizajiji 'siromasi' su cijeli Izrael koji se vraća iz sužanjstva (37). Zatim istražuje pojam siromaha u Izajjinu citatu prilikom Isusove nastupne propovijedi u Nazaretu (4,16–30); u Marijinoj zahvalnoj pjesmi (1,46–55), u Lukinoj verziji blaženstava (6,17–49) i Isusovu odgovoru Krstiteljevim učenicima (7, 22–23). U svim ovim perikopama na temelju starozavjetne pozadine i Lukinog konteksta siromasi su cijeli Izrael ukoliko ispovijeda da ga od sila zla može osloboditi jedini Jahve, a Isus takvim svojim sunarodnjacima nudi spasenje sada: „Spasenje Izraela je naviješteno i prisutno u Isusovim riječima i djelima, ali se ljudi ne smiju sablazniti nad neobično skromnom pojavom Mesije... Luka ne govori da su niži društveni slojevi baštinici Isusova spasenja ili da će biti spašeni čak i siromasi koje nitko drugi ne uzima u obzir. On izvješćuje kako je u osobi Isusa spasenje došlo Izraelu, zatim poganskim narodima... Budući da većina Izraela odbija spasenje zbog neprihvatljivosti onoga koji ga nudi, baština 'siromaha' konačno zapada učenicima. Kako ostali neće slijediti Isusa ostajući radije uz stari poredak nego uz spasenje koje Isus proklamira, oni su prikazani kao zadovoljni i nasmijani, iako nisu morali biti bogati u socijalno-ekonomskom smislu. Tako učeništvo dobiva dva aspekta: na jednoj strani postoji žarka želja za Kraljevstvom koja napušta svu 'udobnost' ovoga vijeka (this age) a na drugu spremna odanost odbačenom Sinu čovječjem i prihvaćanje prognošta koje je u tome uključeno“ (94–96).

U trećem poglavlju („Odricanje i učeništvo“, 99–134) obrađuje tri odlomka važna za pojam učeništva u Lk: poziv na odricanje od materijalnog posjeda i obitelji s dvije ilustrativne kratke parabole (14,25–35); zгода o bogatom mladiću s logionom o devi i iglenim ušima (18, 18–30) bogati carinik Zakej (19,1–10). U prvoj perikopi Isus drastično zove učenike da ga slijede uz mržnju na vlastite ukućane. Za ovaj poziv S. vidi *Sitz im Leben Jesu* put u nasilnu smrt u Jeruzalem na kojem se Isus osobno ponaša kao da mrzi svoju obitelj i rodbinu. Tako i učenici trebaju biti spremni da idu do kraja, jer se pravi učenik ne zaustavlja pred granicama posjeda ili obiteljskih veza. To je ideal

i paradigma, a ne zapovijed i uvjet (115). U zgodi s bogatim mladićem valja „gledati *intenciju* zapovijedi o prodaji svega. Nije cilj u istiskanju bogataša, nego Isus nije htio imati poluvjernog sljedbenika čiji su interesi negdje drugdje“ (127). Zgoda sa Zakejem pokazuje da nije važno odricanje radi odricanja nego osobno i bezrezervno pristajanje uz Isusa koji donosi spasenje. S. kaže: „Smatram da je Luka u zgodi o bogatom mladiću htio opomenuti bogataše neka ne dopuste da im bogatstvo spriječi pristup Isusu. Bogatstvo je prikazano kao strahovita zapreka za prihvaćanje Kraljevstva, jer pojačava priljubljenost uz 'ovaj vijek' u kojem se kreću svi ljudi. Vječni život obećan je svima koji napuste *bilo što* radi Kraljevstva; daleko od idealiziranja siromaštva, višestruka nagrada obećana je u *ovom vijeku* onima koji s razlogom napuste bilo što radi Kraljevstva ... Odlomci 14, 25–35 i 18, 18–30 ne sadrže idealiziranje siromaštva ni opću zapovijed odricanja od posjeda. To su uzorci bezgraničnog obilježja učenitstva i opomene protiv zamamne moći bogatstva osobama kojima Kraljevstvo stoji na dohvat“ (134).

Četvrto poglavlje istražuje odnos posjedovanja i kršćanskog čudoređa (137–196) u svjetlu odgođene paruzije koje je Luka posebno svjestan. Naš se autor ponovo vraća paraboli o ludom bogatašu s posebnim naglaskom na izreci 12,15, u kojoj inzistira na razlici između *zoe* (= kvalitetni, pravi život) i *bios* (biološko življenje). U odlomku 12,22–34 S. vidi ohrabrenje onih koji su zbog traženja Kraljevstva dostupnog u Isusu izloženi opasnosti gubljenja posjeda (152). „Blago na nebu“ (Lk 12,33) je Božja naklonost (*favour with God*) koja se može steći već u zemaljskom životu i ne gubi se prilikom smrti (155–157). Parabola o nepoštenom upravitelju i izreke uz nju nanizane (Lk 16,1–13) potiču na odgovornu upotrebu materijalnih dobara, jer u nebu prestaju zemaljske vrednote, a nastavljaju se humani odnosi, stvoreni na Božju zapovijed u toku zemaljskog života. Parabola o bogatašu i Lazaru (16,19–31) postojala je u različitim varijantama kod židovskih rabina Isusova vremena. Povijesni Isus izrekao ju je kao opomenu farizejima koji su odviše voljeli novac, a Luka ju je namjerno stavio uz svoj odlomak 16,16–18 da potakne kršćansku subraču na karitativno zalaganje za siromahe. „Kriilo Abrahamovo“ = očinska utjeha djetetu

koje je patilo. Luka nije ispustio Markovu zgodu o siromašnoj udovici koja za hramsku milostinju daje sve što ima (Lk 21,1–4; usp Mk 12,41–44). S. smatra da Luka ne posvećuje nikakvu posebnu pažnju socijalnim siromasima. Parabolu o minama/talentima S. razumije (19,11–27) kao poziv na vjernost u malim stvarima i marljivo učeničko djelovanje u ovom svijetu. Lk ne idealizira siromaštvo kao takvo, niti bogatstvo gleda kao zlo u sebi: „Priznaje da učenici moraju živjeti na ovom svijetu i služiti se svijetom. Važno je da žive kao sinovi Kraljevstva ponašajući se sada tako da njihovo vladanje održava njihovu konačnu nadu. To znači upotrebljavati posjed potpuno i bezrezervno za pomaganje potrebnih te stvarati strukture i odnose koji utjelovljuju vrednote i anticipiraju blagoslove novog vijeka te koji stoga mogu pred Bogom vrijediti kao 'dobitak'“ (195). Odgođena paruzija poziva još više na odgovornu upotrebu bogatstva. Zato vjerničko čudoređe izlazi iz vjere u Kraljevstvo koje je na dohvat.

Peto poglavlje ispituje zajedništvo materijalnih dobara u prvoj Crkvi na temelju Dj 2, 42–47 i 4,32–37 (199–222). U tim sažecima Luka pokazuje helenističkim čitaocima da u Isusovoj zajednici mogu naći ideal grčkog prijateljstva i zajedništva (Aristotel: *Mia psyhe kai koina ta filôn*), a nikako ne želi tvrditi da su prvi kršćani potpuno dokinuli privatno vlasništvo među članovima zajednice. Bez ikakve prisile imućni su vjernici dio svojih materijalnih dobara stavljali u zajedničku blagajnu kao pomoć *svima* potrebnima u Crkvi. Slučaj s Ananijom i Safirom osvijetljava religiozni strah i svetost (u smislu različenosti od 'svijeta') u prvoj Crkvi: „Nije dovoljno reći s Conzelmannom da je Lukin prikaz prve Crkve ideal koji se tiče prvog razdoblja, a ne sadašnjeg. On ima pravo ukoliko Luka ne traži mehaničko oponašanje forme crkvene koinonije. Međutim, ako je to zajednica koja zbiljski ostvaruje Isusovu etičku viziju te u povijesti anticipira budući vijek, Luka je svakako htio da ona bude ideal i poticaj onima u kasnijoj Crkvi i onima koji se Crkvi pridružuju“ (222). Šesto poglavlje je zaključak (225–229) u kojem S. još jednom naglašava da su u trećem evanđelju učenici „prave patničke osobe, solidarne sa Sinom čovječjim te stoga baštinici Kraljevstva obećanog 'siromasima'“ (225). Za Luku je Crkva zajednica sljedbenika novoga vijeka (*new*

age) koji sada žive život i doživljavaju blagodati budućega vijeka. Luka želi da u Crkvi i po Crkvi ljudi dolaze Isusu preslažući svoje misli i djela tako da se sada brinu za druge ljude u znak vjere u Kraljevstvo koje je već na dohvat i još se ima očitovati (227).

Bibliografija je kritična, obilna i ekumenska (236–276). Čini se da je autor ovom studijom želio pobiti mistificirano poimanje siromaha u trećem evanđelju i Djelima apostolskim. Takva mistifikacija tvrdi da su socijalni siromasi povlašteni ljudi Isusova ministrija i baštinici Kraljevstva koje on uprismuje. Ova mistifikacija ide dotle da se katkad dobiva dojam kako je Isusov pokret a time i današnje kršćanstvo samo za eksploatirane proletere i kulturno otuđene osobe, a materijalno situiranima i prosvijetljenima Isus i kršćanstvo ne bi imali što dati. U tom smislu S. ima pravo kad iz Lukine teološke perspektive pokazuje da su siromasi svi koji trebaju spasenje te da Isus nije protiv svakog materijalnog bogatstva nego za karitativnu upotrebu materijalnih dobara. Međutim, teško je vjerovati da povijesni Isus nije posvećivao posebnu pažnju socijalnim siromasima i „malenima“ do kojih drugi teolozi nisu puno držali. Lukina verzija prvog blaženstva i prvog prokletstva to jasno pokazuje: „Blago vama, siromasi, jer je vaše Kraljevstvo Božje — jao vama, bogataši, jer imate svoju utjehu!“ U svojoj obradi ovog pitanja nigdje ne analizira Lk 10,21–23 gdje Isus zahvaljuje Ocu što u njemu „maleni“ prepoznaju Mesiju. Također ne analizira 14, 12–14 gdje Isus prilikom gozbe u farizejevoj kući poučava da bogati trebaju ugošćavati siromaha upravo stoga što im ovi ne mogu uzvratiti isto dobročinstvo. Također ne obrađuje parabolu o siromašnoj udovici i nepravednom sucu iz 18,1–8. Ova i druga mjesta u Lk pokazuju da „siromasi“ Isusovih ministrija i parabola mogu biti svi koji osjećaju potrebu spasenja dostupnog u Isusu, ali među te siromaha svakako spadaju oskudni Isusova vremena i svih vremena. Isusov pokret nije samo za siromaha i zatucane, ali povijesni Isus i Isus prisutan u Crkvi svakako ima što ponuditi siromasima.

Dobra strana ove studije jest akademska skromnost: autor iznosi svoju tezu, ali ne pretendira da je ona jedina ispravna te da rješava sve egzegetske probleme u tumačenju Lukinih tekstova o siromasima i bogatašima.

Mislim da joj je najvredniji doprinos u demistifikaciji pojma siromaha kod Luke te upozorenje da Isus nije protiv svakog materijalnog bogatstva nego za pomaganje svih oskudnih osobnim sposobnostima i materijalnim dobrima koja Bog daje pojedincima i grupama.

New York, 13. kolovoza 1983.

Dr Mato ZOVKIĆ

R. JEWETT: CHRISTIAN TOLERANCE. PAUL'S MESSAGE TO THE MODERN CHURCH, Philadelphia, The Westminster Press 1982, 168 str.

Autor je profesor Novog zavjeta na Garrett-Evangelical Theological Seminary u SAD, bibličarima poznat po svojoj knjizi *Paul's Anthropological Terms*. Ova knjiga je studija o toleranciji unutar Crkve prema Rim 13–15 kao dio autorova najavljenog komentara cijele Poslanice Rimljanima. U uvodu najavljuje da će mu ključni tekst biti Rim 15,7 koji on prevodi kao poziv Apostola vjernicima zajednice sastavljene od većine obraćenih pogana i manjeg broja obraćenih Židova da prihvaćaju jedni druge *različite* kao što Krist prihvaća sve njih. Zatim postavlja tezu: „Tolerancija je izraz autentične vjere u Boga koji nadilazi rasu i vjeroispovijest, ali koji zove konzervativce i liberalne, Židove i Grke, muškarce i žene na službu opravdanja“ (str. 11).

Prvo poglavlje je egzegeza Rim 15,7 pod naslovom „Uporna tolerancija teče iz žive vjere“ (13–42). Pavao je u povijesti optuživan kao netolerantni misionar i pisac. Istina je da u deuteropavlovskim tekstovima (kao 1 Tim 1,19–20; 2 Tim 2,17) ima sekaški netolerantnih mjesta, ali to nije izvorni Pavao. Rim daje dogmatsku podlogu vjerničkoj toleranciji: „Najznačajniji duži tekst u prilog toleranciji — Rim 14,1–15, 13 — koristio se samo za razračunavanje unutar kršćanstva. Važnost ovog teksta bila je zamagljena antiheretičkom interpolacijom 16,17–20 pa on nije mogao izbiti na površinu i pružati temelj za toleranciju koji jasno sadrži“ (23). Pri tome on kao protestant navodi primjer Luthera koji je na temelju Rim pozivao knezove da ušutkaju